

Keturkalbė latvių dainų rinktinė, arba *Dainų spintos* pragmatiškumas ir magija

JURGITA ŪSAITYTĖ

Ėmusis pristatyti vieną naujesnių latvių dainų publikacijų – Krišjano Baruono *Latvių dainų* rinktinę¹ su vertimais į tris kalbas, pamaniau, kad ją perversti ir apžvelgti netruks ilgai. Išankstinį nusiteikimą stiprino ir žinojimas, kad tai jau antrasis, tiesa, papildytas ir pataisytas, knygos leidimas. Vis dėlto šis iš pirmo žvilgsnio neproblemiškas leidinys sugebėjo įtraukti į neplanuotas jau primirštų žinių atgaivinimo akcijas ir skaitymo padiktuotas naujų faktų paieškas. Šitaip Latvijos universiteto Literatūros, folkloro ir meno instituto publikacija tapo gija, kurią truktelėjus ėmė verstis įvairūs latvių folkloristikos fragmentai. Vieni jų neišvengiamai susiję su tautos ir valstybės istorijos realijomis, kiti liudijo apie atskirų žmonių pastangas ir siekius, o tretį patraukė kitoniškumu arba panašumu su mūsų situacija.

Kiekviena knyga turi savo atsiradimo istoriją, tačiau jas rašo, sudaro, verčia, leidžia žmonės, turintys savąją patirtį, besisukantys asmeninio gyvenimo ir veiklos orbitose. Kaip, kada, kelių žmonių, kelių kartų orbitos susikirto, kol atsirado ši keturkalbė latvių dainų rinktinė? Pagaliau kieno praeitį – knygos, žmogaus, folkloristikos, o gal ištiso laikotarpio, išsiskiriančio istoriškai bei kultūriškai reikšmingais darbais ar siekiais, – įmanu užčiuopti.

Bet pradėkime nuo knygos. Pernai išleista *Latvių dainų* rinktinė su tekstų vertimais į anglų, vokiečių ir rusų kalbas turi pirmąją – 1984 metų taip pat keturkalbį leidinį. Ši pirmoji knyga, tąkart parengta Latvijos rašytojų sąjungos iniciatyva, buvo išleista nedideliu tiražu ir iš esmės buvo skirta į K. Baruono

1 Krišjānis Barons. *Latvju dainas = Latvian Folksongs. Interlinear Translation = Lettische Volkslieder. Interlinearübersetzung = Латышские народные песни. Подстрочники*, otrā, atkārtotā un papildinātā izdevuma redaktores: Dace Bula, Sanita Reinsone, Rīga: Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2012. – 496 p.

(1835–1923) jubiliejiniais 150-iesiems metams skirtus renginius² iš užsienio atvykusiems dalyviams bei svečiams. Prezentacinis leidinys turėjo kitakalbę auditoriją supažindinti su vienu reikšmingiausių Baruono darbų – šešiatomiu sąvadu *Latvių dainos*³, o per tai – ir su klasikinės liaudies lyrikos įvairove. Pristatyti šią tautos biblija neretai pavadinamą knygą buvo sumanyta atrinktomis dainomis. Rinktine, laikydamasis Baruono klasifikavimo principų ir jo paskelbtų tekstų proporcijų, sudarė žymus latvių dramaturgas Gunaras Priedė⁴. Iš 35 789 Baruono šešiatomyje sudėtų dainų į Priedės rinkinį pateko daugiau kaip 1400 tekstų⁵.

Šioje rinktinėje (abiejuose jos leidimuose) dainos nenumeruotos, bet pateikta kiekvienos jos signatūra – Baruono leidinio eilės (tipo) numeris. Taip tarsi atsiribota nuo akademiško tekstų pateikimo būdo, o sykiu išvengta dar didesnio fragmentiškumo įspūdžio, kurį lyg ir mėgintų įteigti minimalus latvių dainos formatas⁶. Paėmus rinktinę į rankas, netrunki pajusti, kad ją dera skaityti kaip vientisą tekstą. Šį įspūdį dar labiau sustiprina kūrybiškas atrankos autoriaus prisilietimas. Rinktinėje nesistengiama laikytis absoliutaus šešiatomio sąvado tekstų nuoseklumo: čia, retsykais nežymiai pakeičiant posmų seką, tiesa, neperžengiant

2 1984 m. Latvijos kultūros ministerija, Kalbos ir literatūros institutas ir Rašytojų sąjunga suorganizavo daug kultūrinių bei mokslinių renginių. Vienas jų – tų pačių metų spalio 30–31 d. vykusį mokslinę konferenciją „Liaudies daina ir šiuolaikinė kultūra“, į kurią suvažiavo 40 folkloristų iš Sovietų Sąjungos respublikų, taip pat 12 dalyvių iš VDR, Švedijos, Kanados, JAV. Konferencijos pranešimuose buvo pateiktas įvairiopas Baruono veiklos ir jo dainų leidinio vertinimas, svarstyti dainų poetikos ir tyrimų metodologijos klausimai, analizuoti įvairių tautų (latvių, lietuvių, rusų, baltarusių, ukrainiečių) dainų sąvadų teoriniai bei tekstologiniai rengimo aspektai, aptartos liaudies dainų vertimo problemos. Tarp aštuoniolikos pranešimų skaičių mokslininkų buvo ir trys Lietuvos atstovai – Vanda Misevičienė, Leonardas Sauka ir Kostas Aleksynas (Programma 1984).

Beje, rengiantis šiai reikšmingai sukakčiai buvo išleista dar viena Baruono dainų rinktinė (Arājs 1983). Ją sudarė Latvių kalbos ir literatūros instituto tautosakininkas Karlis Arājas.

3 *Latvių dainas*, sėj. 1, Kr. Barona un H. Wissendorffa izdotas, Jelgawa, 1894; sėj. 2–6, Pēterburga, 1903–1915. Trečiasis leidinio tomas išėjo trimis dalimis.

4 K. Baruono *Latvių dainų* pagrindu sudaryta G. Priedės rinktinė pirmą kartą buvo išleista 1982 metais. Greičiausiai ši knyga ir tapo reprezentacinio, į tarptautinę bendruomenę orientuoto keturkalbio leidinio pagrindu.

5 Tikslumo dėlei paminėsime, jog į rinktinę neįtraukta medžiaga iš *Latvių dainų* 5-ojo tomo skyriaus „Papročiai ir prietarai“ ir viso 6-ojo tomo, kuriame sudėtos „nešvankios dainos“. Paskutinis *Latvių dainų* tomas dėl specifinio turinio (jame paskelbti obsceniški tekstai) publikuotas moksliniais tikslais nedideliu tiražu ir nebuvo platinamas. Tad iš tiesų G. Priedės sudarytoje rinktinėje atstovaujamos 34 058 dainos iš kapitalinio K. Baruono veikalo.

6 Pagrindinė latvių liaudies dainos forma yra ketureilis. Ketureilio, kaip dainos, savarankiškumą pagrindžia juo išreikštas turinys – „turinio atžvilgiu užbaigtas momento vaizdas. Tai gali būti pastebėjimas, nuomonė, pamokymas, maginės ar praktinės veiklos aprašymas, išgyvenimas. Dalis dainų panašios į patarles ar užkalbėjimus“ (Bula 2012: 12). Šių trumpų tekstų jungimas, suvėrimas laikomas tradicijos pagrindu. Dainuojant ketureiliai „veriami“ vienas po kito asociatyviai arba vadovaujantis tam tikro ritualo scenarijumi (ten pat: 14).

Baruono nustatytų skyrių ribų, „kuriamas“ pasakojimas apie žmogų, jo šeimą, darbą ir šventes, pažiūras bei papročius. Trumpas klasikines dainas, daugiausia – ketureilius, Priedė tarsi iš naujo veria ant lyrinio siužeto ašies, kaip tai darė tradicinio latvių dainavimo būdo atstovai, kaskart iš naujo rinkdami posmus į dainų pynę. Tik vienas kitas peršokęs, Baruono surikiuotą eilę pakeitęs posmas rodo, kiek rinktinės sudarytojo svarstyta ir dėlota, kad būtų sukurta nuotaika, išskaidrinta mintis, tinkamu rakursu priartintas poetinis vaizdas.

Klausimas, kuo dramaturgą patraukė klasikinė liaudies poezija, kodėl jo iš dainų sukurtas regėjimas tapo reprezentacinio leidinio pagrindu, gal ir nesukirbėtų, jeigu nežinotume, jog pats Priedė savo kūryboje yra gvildenęs klausimą apie dainiškojo paveldo prasmę tautos ir asmens gyvenime. XX a. aštuntajame dešimtmetyje, kai latvių literatūroje intensyviau reiškęsi folkloro aktualizacijos tendencijos, pasirodė Priedės pjesė „Mėlynoji“ („Zilā“, 1972). Įdomu, kad tame latvių kultūrai reikšmingų simbolių prisodrintame kūrinyje nemenkas vaidmuo tenka Baruono *Latvių dainoms*. Šią knygą į rankas paima pagrindinis pjesės veikėjas Juris, kai po sunkios, paties sukeltos avarijos bando savo gyvenimui suteikti naują turinį, priartėti prie tikrųjų vertybių (Ulberte [2013]). Svarbiausios latviams dainų knygos įtraukimas į asmens savęs pažinimo ir gyvenimo prasmės ieškojimų kelią iškalbingas ir labai simboliškas, – juk kadaise šių dainų reikalu buvo uždegtas ir sutelktas nemažas pulkas pasiaukojusių žmonių, o šimtai tūkstančių liaudies lyrikos posmų turėjo įrodyti pasauliui latvių kultūros unikalumą, pagrįsti latvių, kaip atskiros tautos, teises.

Pasirengimas 150-iesiems Baruono jubiliejiniams metams buvo išties rimta dingstis parengti kokybiškai naują dainų leidinį. Šį iššūkį priėmė Latvijos rašytojų sąjunga, kūrybišką Priedės rinktinę papildžiusi dainų vertimais į rusų, anglų ir vokiečių kalbas (beje, 2012 m. išleistoje rinktinėje kalbos „susikeitusios“ vietomis, ko gero, daugumai nuspėjama seka...). Dainų vertimai – pažodiniai, leidžiantys kuo tiksliau, su mažiausiais prasmės iškraipymais perteikti originalo turinį, savitą tradicijos žodyną, meninio mąstymo būdą. Kūrybinis vertimas, kaip žinoma, leistų laisviau ieškoti atitikmenų, mėginant perteikti eilėdaros ir net fonetikos ypatumus. Vis dėlto tokiuose vertimuose gerokai dažniau pasitaiko prasminių neatitikimų, kartais netgi nesuderinamų su originalios tradicijos poetine-simboline sistema⁷. Beje, antrajame – 2012 m. dainų rinktinės leidime pasinaudota pirmojo leidimo vertimais, tačiau jie šiek tiek redaguoti, o kiek daugiau koregavimo atvejų pastebima vokiškoje dalyje. Na, o galintys skaityti minėtomis kalbomis ir pamėginę sugretinti latvišką dainą su jos vertimu(-ais), spėju, leisis įtraukiami į netikėtų atradimų kupiną pasibuvimą su knyga.

.....

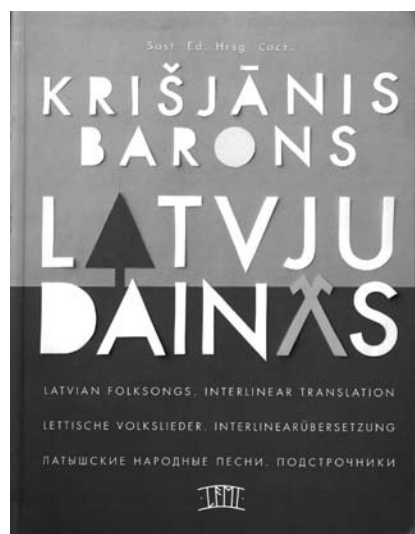
7 Apie kai kurias aktualias teorines bei praktines latvių dainų kūrybinių vertimų problemas plačiau žr. Kvašytė 2004, 2010; Бахтина 1991.

Susidomėję skaitytojai abiejuose rinktinės leidimuose ras folklorinei knygai būtiną priedą – žodynelį, čia vadinamą glosarijumi, kuriame paaiškinta apie septyniasdešimt dainose pasitaikančių bendrinių ir tikrinių leksemų bei jų junginių, turinčių folklorinę konotaciją ir neretai vartojamų simbolio ar sąvokos reikšmę.

Mėginant įvardyti daugiau neformalių skirtumų, galima paminėti, kad 1984 metų leidinyje pridėtas trumpas pabaigos žodis, labiau pabrėžęs latvių klasikinių dainų – ketureilių – formos ypatumus ir tik trumpai informavęs apie knygos turinį. Antrajam rinktinės leidimui informatyvią pratarinę parašė Dacė Bula. Šioje įžangoje (skelbiamoje su vertimais), kaip ir derėtų tikėtis, pateikiama faktų iš Baruono gyvenimo, glaustai pristatomos *Latvių dainų* sąvado atsiradimo sąlygos ir to leidinio struktūra, atkreipiamas dėmesys į latvių klasikinio dainavimo būdo savitumą, tradicinę dainos formą – visa, kas paaiškina, kuo šie dalykai pelnė neblėstančią šlovę, tautos pagarbą ir pasididžiavimą.

Prieš atidedant į šalį šio rašinio pretekstu tapusią 2012 metų leidimo dainų rinktinę ir rengiantis apžvelgti ankstesnes jos ištakas, negaliu susilaikyti nepasidalijusi dar vienu įspūdžiu, šįkart sukeltu viršelio vaizdo. Jis neabejotinai suteikia papildomą simbolinį krūvį ir pačios knygos turiniui. Viršelio dailininkas Krišas Salmanis – šiuolaikinis menininkas. Jam, regis, minimaliomis priemonėmis pavyko pabrėžti, jog tai, kas čia skelbiama, yra tikra, amžina ir neabejotinai turi išliekamąją vertę. Dailininko pasitelkiami ženklai paprasti: pagrindinis viršelio užrašas – KRIŠJĀNIS BARONS. LATVJU DAINAS – stambiu šriftu išdėstytas melsvame tarsi dangus ir žaliame žemę vaizduojančiame fone. Iš trijų antraštės raidžių išnyra geltonas saulės apskritimas, smailėjantis eglės siluetas ir stilizuotas statinio (stogo) trikampis su lėkiais (latviams tai – Jumio, javų ir derlingumo dvasios, ženklas) kraige. Tik tai, kas svarbiausia. Paprasta ir įtaigu.

Tačiau kodėl, nepaisant šių fundamentalių, pastovumą reiškiančių ženklų, nudilgina ir neapleidžia trapumo pojūtis? Ar jis kyla dėl dailininko sumanymo antraštės žodžių raides pavaizduoti tarsi iškarpytas iš balto popieriaus ir išdėliotas (nepriklijuotas!) ant mėlynai žalio knygos viršelio? Taip ir pagauni save įsivaizduojant, kas liktų, jei stipriau kvėptelėtum ar neatsargiai mostelėtum ranka...

Priešistorė. Mintis, kad latviai turėtų išaukštinti savo liaudies poeziją, buvo išsakyta dar 1878 metais. Maskvos latvių būre-

lyje ją išskėlė Krišjanis Valdemaras⁸ – vienas žymiausių jaunalatvių sąjūdžio atstovų. Jis pasiūlė parengti ir išplatinti visuotinį, geriausias latvių dainas apimančią leidinį. Minėto latvių būrelio nariams, K. Valdemaro tautiečiams ir bendražygiams – tuomet keturiasdešimt trejų Krišjaniui Baruonui⁹ ir maždaug dešimčia metų jaunesniam Friciui Bryvzemniekui¹⁰ – buvo patikėta surinkti visas iki tol paskelbtas dainas, taip pat rankraštinius jų užrašymus. Pastarieji gana sparčiai ėmė kauptis Rusų geografijos draugijos ir Gamtos mokslų, antropologijos ir etnografijos bičiulių draugijos fonduose. Į juos plaukė šių draugijų organizuotų ekspedicijų metu užrašyta medžiaga, taip pat ta, kurią siuntė Latvijos rinkėjai¹¹, atsiliepę į aktyvius raginimus vietinėje spaudoje. Šitaip per keletą metų buvo sukaupta dešimtys tūkstančių dainų. Jas sisteminti ėmėsi Baruonas, galiausiai tapęs pagrindiniu su būsimu leidiniu susijusių darbų organizatoriumi. Kad būtų sukurtas darbai parankus dainų katalogas, rankraščiai buvo sukarpomai arba kiekvienas tekstas (tiksliau – posmas) buvo perrašomas¹² ant atskiro 3×11 cm formato lapelio. Iš pradžių tuos lapelius jis dėjo į tuščias popirosų popieriaus dėžutes, tačiau, susikaupus dideliame kiekiui dainų, tai tapo nepatogu. Pateikęs reikalingus matmenis, Baruonas užsakė specialią spintą, kuri buvo pagaminta Maskvoje 1880 metais. Katalogo spinta, vėliau gavusi skambų *Dainų spintos* (latv. *Dainu skapis*) vardą, turėjo 70 stalčių, kiekviename jų buvo po 20 skyrelių, į kuriuos ir tilpo tie siaurieji katalogo lapeliai. Dar trijuose spintos stalčiuose Baruonas saugojo asmeninius dokumentus.

Didžiausiu Baruono nuopelnu ir šiandieninėje folkloristikoje laikomas latvių klasikinių dainų sistematikos sukūrimas. Savo kataloge į pirmą vietą jis išskėlė

8 *Krišjanis Valdemars* (1825–1891) – latvių visuomenės veikėjas, ekonomistas, publicistas, vienas jaunalatvių ideologų ir vadovų.

9 Palikęs matematikos ir astronomijos studijas Tartu universitete, Baruonas išvyko į Peterburgą. Ten keletą metų dirbo jaunalatvių laikraščio *Peterburgas Avizes* redaktoriumi, rašė mokslo populiarinimo straipsnius, užsiėmė literatūrine kūryba. 1867 m. persikėlė į Maskvą. Netrukus jam buvo pasiūlyta tapti turtingos šeimos, turėjusios dvarą Voronežo gubernijoje, vaikų mokytoju. Baigęs tarnybą, nuo 1880 m. Baruonas pradeda dirbti vokiečių kalbos mokytoju vienoje Maskvos gimnazijoje, kol galiausiai, nusprendęs atsidėti tik dainų leidinio parengimui, 1893 m. grįžta į Rygą, kartu parsiveždamas ir *Dainų spintą* su maždaug 150 tūkstančių kortelių joje. Vėliau Baruonas nurodys, kad kataloge susistemintos 217 996 dainos, panaudotos ir jo leidinyje.

10 *Fricis Bryvzemnieks* (tikroji pavardė *Treilands*, 1846–1907) – jaunalatvių judėjimo atstovas, publicistas, folkloristas, vertėjas, poetas. Nuo 1869 m. bendradarbiavo prie Maskvos universiteto įsteigtoje Gamtos mokslų, antropologijos ir etnografijos bičiulių draugijoje. Gavęs draugijos paramą, rinko folkloro ir etnografijos dalykus Latvijoje. Šios šalies spaudoje skelbė raginimus užrašinėti tautosaką; pats parengė keletą latvių folkloro publikacijų.

11 Baruonas *Latvių dainose* paskelbė rodyklę, kurioje minima daugiau kaip 900 dainų siuntėjų. Jų atsiųstos dainos „atstovavo“ 308 iš 528 to meto Latvijos valsčių. Tiems valsčiams, iš kurių nebuvo gauta dainų, prigijo „nebyliųjų“ vardas.

12 Manoma, kad dauguma *Dainų spintos* lapelių perrašyti ne paties Baruono ranka.

dainas apie dainavimą¹³. Pats didžiausias dainų klodas buvo sugrupuotas į kelis teminius blokus: žmogaus gyvenimo ciklas – ūkinė veikla ir amatai – visuomenės sankloda ir žmonių skirtumai – tarptautinė padėtis (tėvų žemės gynimas nuo priešų, karas ir kareivis). Kitos dainos išskirstytos į kalendorinių apeigų ir švenčių, mitologinių dainų, papročius bei tikėjimus atspindinčių ir nepadorių dainų skyrius. Toks skirstymas pasirodė esąs ne tik patogus pritaikyti ir naudoti, bet „atliko ir konteksto vaidmenį: tekstų išdėstymas skyriuose savaime paaiškina dainos atlikimo vietą ir laiką, jos reikšmę ir funkciją“ (Bula 2012: 12).

Sukūręs bendrąją dainų sistemą, jų variantus Baruonas dar sugrupavo tipais. Vienodus ar mažai varijuojančius tekstus jis sutelkė į grupę – archetipą, kurį vadino *dainų keru* (*dziesmu cers*), arba *krūmu*. Tokį *kerą* sudarė pagrindinis tekstas, apie kurį telkėsi menkai besiskiriantys dainos variantai. Panašu, kad šiuo atveju Baruonui įtaką darė suomių folklorinė mokykla, kitaip vadinama istoriniu-geografiniu metodu. Taigi Baruonas manė, kad iš visų konkrečios dainos variantų galima išskirti seniausią formą arba ją įmanoma atkurti redaguojant tekstą. Šį, esą pirminį, tekstą jis ir laikė pagrindiniu dainos tipo – *kero* variantu.

Latvių dainų šešiatojyje pagrindinis *dainų kero* tekstas publikuotas visas. Kitiems to paties *kero* variantams aprašyti Baruonas sukūrė sistemą, kuri leido pristatyti bene visas iki tol užrašytas ir į jo rankas patekusias latvių dainas. Po pagrindinio teksto smulkesniu šriftu buvo cituojamos tik besiskiriančios vietos – žodžiai, žodžių junginiai ar posmo eilutės. Šie komentarai – ne vienintelis leidinio mokslinio aparato segmentas: visi skelbiami tekstai turėjo indeksą, nurodantį spausdintą ar rankraštinių šaltinių, o kiekvieno tomo gale buvo pateiktos rinkėjų ir užrašymo vietų rodyklės.

Publikuoti šešis *Latvių dainų* tomus (aštuoniomis knygomis) užtruko dvidešimt vienerius metus. Pirmasis tomas pasirodė ne viena knyga, kaip paskesnieji, o išėjo dešimčia sąsiuvinių per 1894–1898 metus Jelgavoje, Jekabo Dravinio-Dravnio spaustuvėje. Jį savo pinigais išleido Baruono tautietis Henris Visendorfas¹⁴. Tačiau paaiškėjus, kad knygos leidimo išlaidos pernelyg didelės, H. Visendorfas inicijavo su leidyba susijusių reikalų perdavimą Imperatoriškajai Peterburgo mokslų akademijai, tad antras–šeštas tomai išėjo 1903–1915 m. Sankt Peterburge. Dėl mecenavimo bei kitos pagalbos leidybiniuose darbuose Visendorfo pavardė greta Baruono įrašyta visuose veikalo tomuose. Įdomu, jog

.....
13 Šią idėją, kuri ilgainiui tapo daugelio dainynų tradicija, Baruonas perėmė iš Bryvzemnieko parengto latvių dainų rinkinio, publikuoto 1873 m. Maskvoje išėjusiame leidinyje *Сборник антропологических и этнографических статей о России и странах, ей прилежающих, издаваемый В. А. Дашковым*, кн. II.

14 *Henrijs Visendorfs* (1861–1916) – pasiturintis prekybininkas, rezidavęs Sankt Peterburge, žurnalistas, knygų leidėjas. Jis ir pats užrašinėjo tautosaką, yra parašęs straipsnių mitologine tematika.

kaip tik jis, paveiktas tuo metu populiaros latvių–lietuvių didžiosios tautos idėjos, pasiūlė pavartoti žodį *daina* latvių liaudies klasikinės poezijos leidinio antraštėje. Nors gyvasis latvių kalbos ir dainų žodynas primygtinai teikė *dziesmą*, tam tikruose kontekstuose, ypač tradicinės lyrikos publikacijų antraštėse, *daina* kaip terminas prigijo ilgam.

Paveldas. Baruono veikalas tapo svarbiu atskaitos tašku latvių folkloristikai. Kataloge ir jo pagrindu sudarytame leidinyje buvo įdiegtas bei, kaip vėliau paaiškėjo, prigijo ir buvo adaptuotas dainų klasifikavimo modelis. Tam tikra prasme *Latvių dainos* paskatino 1924 m. įkurtą Latvių folkloro archyvą¹⁵ formuluoti konkrečius uždavinius – visų pirma rinkti tautosaką tuose *nebyliuosiuose* valsčiuose, iš kurių nė viena daina nepateko į Baruono katalogą. Jau 1936 m. Latvių folkloro archyvo fondai apėmė apie 425 tūkstančius užrašytų dainų¹⁶ (kartu su paties Baruono deklaruotais daugiau kaip 200 tūkstančių tekstų). Į archyvą patekę naujieji užrašymai buvo paskelbti profesoriaus Pėterio Šmito redaguotame keturių tomų leidinyje *Liaudies dainos*¹⁷. Vadovaujantis Baruono įdirbio tęstinumo idėja, dainos toje knygoje numeruojamos nuo paskutinio *Latvių dainose* paskelbto teksto numerio, be to, išlaikytas ir baruoniškasis dainų grupavimo principas.

Pavyzdžių, kai Baruono leidiniu pasinaudojama, latvių folkloristikoje rastume nemažai ir įvairių. Antai jau 1928 m. dvylika tomų išėjo Roberto Klaustinio¹⁸ sudarytos *Latvių liaudies dainos*, kurios iš esmės buvo perdirbtas Baruono dainų rinkinys¹⁹. Ir vėliau *Latvių dainų* šešiatomis buvo neišsenkamas šaltinis mažesnės ar didesnės apimties liaudies dainų rinktinėms, sudarytoms viso Baruono leidinio ar kurios nors vienos temos pagrindu. Šiam adaptacijų srautui skirtinos šiame rašinyje jau minėtos G. Priedės (1982) ir K. Arajo (1983) sudarytos rinktinės. Galiausiai ir pilnas *Latvių dainų* sąvadas sulaukė ne vieno pas-

15 1924 m. įkurtas Latvių folkloro archyvas (*Latviešu folkloras krātuve*) gyvavo iki 1945 m., kol buvo įsteigtas Folkloro institutas. Pastaroji įstaiga tapo pavaldi 1946 m. įkurtai Latvijos mokslų akademijai. 1950 m. Folkloro institutas buvo perorganizuotas į Folkloro ir etnografijos institutą, o po 1956 m. reorganizacijos Folkloro skyrius perkeltas į Kalbos ir literatūros institutą. 1992 m. Folkloro skyriui sugrąžinamas jo istorinis pavadinimas – Latvių folkloro archyvas, ir jis, po dar vienos reorganizacijos, tampa Literatūros, folkloro ir meno instituto dalimi. Nuo 1999 m. šis institutas yra Latvijos universiteto struktūrinis padalinys.

16 2001 m. duomenimis, Latvių folkloro archyve buvo 1 043 841 klasikinių dainų variantas (Krātuve 2004: 6).

17 *Tautas dziesmas: Papildinājums Kr. Barona „Latvju Dainām“*, sēj. 1–4, red. P. Šmits, Rīgā, 1936–1939.

18 *Latvju tautas dainas*, sēj. 1–12, rediģējis J. Endzelīns, sakārtojījs Roberts Klaustiņš, Rīga, 1928–1932.

19 Plačiau žr. *Folkloristikas vēsture Latvijā*, 1928, prieiga per internetą: <www.lfk.lv>.

kesnio leidimo²⁰, kurių būtinumą diktavo ne tik praktinės priežastys (pasenusi pirmojo leidimo ortografija, ribotas prieinamumas), bet ir su dvasiniais dalykais susiję poreikiai.

Sovietmetis Baruono mokslinei recepcijai neišvengiamai primetė savą požiūrį: pervertinant visą tautos paveldą, kvestionuotas ir pirmosios dainų sistemos idėjiškumas bei pagrįstumas. Tokio santykio (jo, beje, neišvengė ir lietuvių folkloristika) išraiška laikytina 1955–1957 m. pasirodžiusi liaudies dainų tritomė rinktinė²¹. Šios knygos turinio ašimi tapo bendruomenės narių socialinių santykių iškėlimas: rinktinė pradedama skyriumi apie turtinguosius ir vargšus, ponus ir valstiečius, toliau ejo įvairių darbų apdainavimas, atitinkamų poskyrių antraštėse būtinai pabrėžiant konkrečios fizinės veiklos prasmingumą. Ir tik po dainų apie karą ir kitataučius skelbtos šeimos ir vestuvinio ciklo, kalendorinės ir mitologinės dainos. Atiduodant privalomą duoklę sistemai, čia nemėginta atsižvelgti į atskirų dainų ciklą (temų) populiarumo tendencijas, taip proporcingai atspindėtas Baruono leidinyje.

1979 m. pradėtas leisti akademinis daugiatomis dainų leidinys *Latvių liaudies dainos*²² irgi tarytum žadėjo, kad latvių folkloristika negrįžtamai tolsta nuo baruoniškosios dainų sisteminimo tradicijos. Penki pirmieji sąvado tomai parengti nesivadovaujant „dainų tėvo“ klasifikavimo modeliu. Atrodo, jog netgi tikslingai buvo vengiama Baruono katalogo skyrių ir poskyrių antraščių formuluočių, o į pirmą vietą, kaip minėtame praeito amžiaus šeštojo dešimtmečio leidinyje, iškeliami socialinių santykių ir darbo reikšmė. Vis dėlto nuo šeštojo tomo, pasirodžiusio 1993 m., šio akademinio leidinio rengėjai sugrįžo prie Baruono padiktuotos sekos – pirmosios visuotinės latvių liaudies dainų klasifikacijos. Matyt, neatsitiktinio, o sąmoningo būta ir leidinio viršelio spalvos virsmo – iš raudonos į žalią, taip tarsi pabrėžiančio ir turinio pokyčių įspūdį. Tiesa, *dainų kero* sąvoką minimoje mokslinėje publikacijoje pakeitė *dainos tipas*, kurį sudaro pagrindinis variantas su viena ar keliomis versijomis ir variacijomis (mums įprasciau – variantais). Pagrindiniu laikomas ne „seniausias“ (kaip Baruono *kere*), bet popu-

20 Antrasis *Latvių dainų* šešiatomio leidimas pasirodė 1922 m., o trečiasis, faksimilinis, išėjo 1989–1994 metais.

Naujausiu Baruono veikalo leidimu iš dalies galima laikyti internetinę publikaciją. Sveitainėje www.dainuskapis.lv skelbiamos visos Baruono kataloge, arba *Dainų spintoje*, esančios dainos – ir šešiatomyje paskelbtos, ir tos, kurios į jį nepateko. Čia galima peržiūrėti ir kai kuriuos originalių katalogo kortelių vaizdus. Paties elektroninio katalogo struktūra atitinka *Dainų spintos* klasifikacijos sistemą. Beje, nuskenavus visas *Dainų spintos* korteles, paaiškėjo tikrasis jų skaičius – 268 815 (ant dalies jų užrašytos ne dainos, bet mįslės ir patarlės).

21 *Latviešu tautasdziesmas: Izlase*, sēj. 1–3, sakārtojuši: O. Ambainis [et al.], Rīga, 1955–1957.

22 *Latviešu tautasdziesmas*, sēj. 1–9, redkolēģija: K. Arājs [et al.], sast. O. Ambainis [et al.], Rīga, 1979–2008.

Nuo aštuntojo tomo knygos leidžiamos su garso įrašais kompaktinėje plokštelėje.

liariausias dainos tipo tekstas iš to kultūrinio regiono, kuriame daugiausia kartų daina buvo užrašyta (Ceļavārdi dziesmai 1979: xvii). Bet ketureilis posmas čia tebelaikomas pamatine klasikinės latvių dainos forma.

Teisybės dėlei dar užsiminsime, kad leidžiamos ne tik vienaposmių dainų knygos. Esama ne vieno leidinio, kuriame skelbiami dainų junginiai, – tai ir mokslinės paskirties dainynai, kaip antai muzikologo Jekabo Vitolinio sudarytas liaudies dainų melodijų sąvadas *Latvių liaudies muzika*²³, ir kišeninio formato populiarios taikomojo pobūdžio knygelės. Vienos tų knygų orientuotos į išprususią auditoriją, kitos galbūt reikalingesnės nuo gyvosios tradicijos nutolusiems, bet dainavimo išsiilgusiems žmonėms. O juk būna atvejų, kad tik tos dainų virtinės ir leidžia iliustruoti paveldo išskirtinumą, pavyzdžiui, autentiškai pristatyti laike ir erdvėje užkonservuotą tėvų žodinį palikimą. Ar ne taip ilguosius dainų tekstus reikėtų vertinti *Sibiro latvių dainų*²⁴ leidinyje?

Baruono folklorinis įdirbis – dainų tekstų klasifikacinės ir tipologinės sistemos sukūrimas, kaip jau minėta, neatsiejamai susijęs su materialiu objektu – katalogo spinta. Ši laikmena su visu turiniu – dainų kartoteka, dar vadinama *Dainų spinta*, tapo vienu didžiausių Latvijos kultūros simbolių. Baruono kartoteka 2001 metų rugsėjo 4-ąją buvo įrašyta į UNESCO programos „Pasaulio atmintis“ dokumentinio paveldo registrą. Bet svarbiausia, kad šis žmogus ir jo nuveiktas darbas tebėra latvių kolektyvinio sąmoningumo ir užsidegimo šaltinis.

LITERATŪRA

- Arājs Kārlis 1983. *Dainas: Krišjāņa Barona „Latvju dainu“ izlase*, sastādījis Kārlis Arājs, Rīga.
- Bula Dace 2012. Priekšvārds, in: Krišjānis Barons. *Latvju dainas = Latvian Folksongs. Interlinear Translation = Lettische Volkslieder. Interlinearübersetzung = Латышские народные песни. Подстрочники*, Rīga, p. 6–18.
- Ceļavārdi dziesmai 1979. Ceļavārdi dziesmai, in: *Latviešu tautasdziesmas*, sēj. 1, redkolēģija: K. Arājs [et. al.], sast. O. Ambainis [et al.], Rīga, p. v–xxi.
- Krātuve 2004. *Latviešu folkloras krātuve*: [Buklets], Rīga.
- Kudirkiene Lilija 2009. Sibīrijas latviešu dziesmas: [Anotacija], *Tautosakos darbai*, [t.] XXXVIII, p. 343–345.
- Kvašytė Regina 2004. Latvių Joninių dainos ir jų vertimo specifika, *Filologija*, Nr. 9, p. 16–23.
- 2010. Pasvarstymai apie beekvivalentę leksiką, arba latvių Joninės lietuviškai, *Gimtoji kalba*, Nr. 10, p. 11–19.
- Priede Gunārs 1982. *Latvju dainas: Krišjāņa Barona kopojumā, 1894–1915: Izlase*, sastādījis Gunārs Priede, Rīga.

23 *Latviešu tautas mūzika*, sēj. 1–5, sakārtojis Jekabs Vitoliņš, Rīga, 1958–1986.

24 *Sibīrijas latviešu dziesmas: Latviešu dziesmas un rotaļas, pierakstītas Sibīrijas latviešu ciemos no 1975. līdz 2009. g.*, [Rīga: Sērija], Mantojums, [2009]. Plačiau apie knygą žr. Kudirkienė 2009.

Programma 1984. *Tautasdziesma un mūsdienu kultūra: Krišjāņa Barona 150 gadu atcerei veltīta zinātniska konference 30.–31. oktobrī: Programma*, Rīga.

Ulberte Līga [2013]. *Gunārs Priede. Portrets*, pieiņa per internetā: <<http://www.literature.lv/lv/dbase/portrets.php?id=183>>, [žiūrēta 2013-03-14].

Бахтина В. А. 1991. Двухязычные издания песен народов СССР, кн.: *Фольклор: Песенное наследие*, Москва, p. 89–118, pieiņa per internetā: <<http://feb-web.ru/feb/byliny/critics/fpn/fpn-089-.htm>>, [žiūrēta 2013-03-11].